

CO JE TO FILOZOFIE?

Kdybychom se při hledání odpovědi na tuto otázku obrátili na naše filozofické spisovatele samy, což by asi mnozí lidé považovali za nejvhodnější, špatně bychom pochodili.

Neboť, jak jeden z nich (H. Schmid, Vorlesungen über das Wesen der Philosophie, Stuttgart 1836) upřímně doznává, „neexistuje vůbec žádná i jen trochu obecně uznávaná definice filozofie a ty definice, které různé filozofové vyslovili, se tak dalece rozcházejí, že často vydávají za podstatu filozofie věci zcela protikladné a navzájem se z oblasti filozofie vylučují“. Jestliže zde uvedeme — jednak na podporu tohoto tvrzení, jednak pro pobavení našich čtenářů — jen několik těchto výměrů formulovaných v poslední době, pak k tomu musíme pozna-

menat, že existuje především nemalý počet filozofů, kteří se dosud hlásí ke *Kantovi* nebo se k němu znovu přiklonili, protože prý zjistili, že všechny ty oslavované pokroky nejnovější spekulace nejsou nakonec k ničemu. Tito filozofové definují filozofii stále ještě jako systém poznatků z pouhých pojmů (bez konstrukce pomocí názorů). Naproti tomu *Herbart*, který ještě nedávno seděl na *Kantově* katedře, ujišťuje, že pro filozofii nejsou příznačné její předměty, ale jen způsob, jakým s nimi zachází, a že filozofie není v podstatě ničím jiným než odstraňováním rozporů v pojmech. Ba ne, říká vám *Krug*, filozofie je věda o původním uzpůsobení lidského ducha. Třetí naproti tomu líčí filozofii jako řešení všeobecné záhady existence věcí a určení člověka. To všechno je nesmysl, říká čtvrtý, filozofie je pokus dosáhnout vědění o všehomíru. Jímý vám však tvrdí náramně pobožně, že je to touha po poznání boha a lásce k bohu ve vědění i konání, další, že je to věda o souvislosti věcí s posledním důvodem všeho bytí neboli věda o poznání věcí, jak jsou v bohu, neboli (neboť i tohle má být pořad jedno a totéž) věda všech věd, pravěda. Jeden vás poučuje, že je to nauka o pravdě, druhý, že je to věda obsahující poznatky, které jsou čerpány svobodně z lidského ducha, nebo věda o zákonech a podmínkách lidského poznání. Někdo jiný ji označuje jako vědění o nepodmíněném, jako vědecký výklad rozumného myšlení, jako výklad svobodného myšlení, a také svobodného obsahu myšlení. *Hegel*, který zemřel ve věře, že teprve on svou filozofii dovedl milého pána boha k dokonalému sebevědomí, vám definuje filozofii jako vědu o rozumu, pokud je si vědom sebe jako veškerého bytí, nebo také jako absolutní vědu o pravdě, jako poznání vývoje konkrétního

atd. Jeden z jeho žáků vám uvede jako tu *nejvyšší* definici, že filozofie je myšlením identity myšlení a bytí, jiný však říká, že je to absolutní duch, ale ještě v abstraktní podobě myšlení a vědění atd. Všichni jste na omylu, volá k nám velký Schelling, předběžně nelze vůbec říci, co je to filozofie, protože pojem filozofie může být až výsledkem filozofie samé (kterou jsem vám v její dovršené podobě ještě nesdělil).

S tímto posledním tvrzením, že totiž obecně platnou definici filozofie bude možno podat, až když bude vymyšlen a všeobecně přijat její dokonalý systém, souhlasí i filozofové, kteří se jinak ve svém smýšlení s Schellingem právě neshodují. Pokud jde o nás, nejme sice natolik pošetilí, abychom si mysleli, že výměr, který chceme v tomto článku předložit, bude ihned s všeobecným souhlasem přijat, přece však máme za to, že o způsobu, jakým má být definován pouhý pojem filozofie, se dohodneme, anebo aspoň bychom se mohli dohodnout mnohem snáze než o celém jejím systému. Někjaký určitý pojem musí se slovem „filozofie“ spojovat každý, kdo se ji teprve chystá nalézt, neboť by bylo absurdní hledat něco, aniž bychom mohli vůbec říci, co to má být. Musíme také tento pojem, který jsme si na počátku stanovili, podržet *beze změny* po celou dobu svého hledání, poněvadž jinak bychom nakonec nemohli tvrdit, že to, co jsme našli, je právě to, co jsme hledali. Jestliže si ale musí každý filozof, který nám nabízí nějaký filozofický systém, stanovit jeho pojem, pak musí být také schopný uvést tento pojem (jenž nebude bezpochyby zcela jedno-*duchý*) tak, aby byl zřetelný vědomí, tj. rozložit ho v jeho nejbližší složky, jinými slovy *definovat* ho. Proč by se konečně nemohlo stát, že bychom

s ním souhlasili i my ostatní, jimž tento výměr předkládá, buď proto, že jeho pojem je, jak vidíme, skutečně stejný jako ten, který jsme s tímto slovem až dosud spojovali my sami, nebo proto, že jsme pochopili, že je to pojem, který si po všech stránkách zaslouží, aby byl napříště tímto slovem označován? Proč by toto vše, ptám se, nemělo být možné dříve, než je nám předložena nějaký hotový filozofický systém, tím spíše než jej všeobecně uznáme za jediný pravdivý? Avšak odvážím se ještě něčeho více. Tvrdím, že se již nyní přes nejrůznější definice, které až dosud filozofové pojmu své vědy dali, pouhým stálým *užíváním* tohoto slova pozvolna vytvořil ten jeho význam, který — i když není ostře vymezen — je přece jen dost určitý, abychom ho mohli odlišit od všech ostatních. Na podporu svého tvrzení se dovolávám skutečnosti, že naše publikum očekává, když je mu ohlášeno nějaký nový systém filozofie, něco docela jiného, než když mu slíbíme nějakou jinou knihu, například učebnici matematiky, historické dílo, nábožný spis apod. To, co očekává v prvním případě, představa, kterou má každý na mysli při takovém ohlášení, je pojem, který jazykový úzus poznamenala spojil se slovem „filozofie“. Nemůže být proto tak těžké ujasnit si tento pojem. A bude jen účelné, když se předběžně seznámíme s významem, který tomuto slovu dává obecný jazykový úzus, protože tento význam dáva vážných důvodů nikdy opouštět.

Velmi brzy ovšem zjistíme, že v běžném životě se mnohem častěji vyskytují výrazy příbuzné slovu „filozofie“, totiž „filozofování“ a „filozofické přemýšlení“, které proto mají ještě mnohem určitější význam. Začneme proto tím, že si důkladně ujasníme, co se obecně myslí těmito navzájem ekviva-

lentními výrazy. Co pozorujeme ve všech těch případech, kdy se říká, že někdo *filozofuje*, nebo že se oddává *filozofickému zkoumání*? Bezpochyby tu musí být přemýšlení, jež není pouhou hrou, tím méně je jeho účelem oklamání, tzn. přemýšlení zaměřené na nalezení nových *pravd*. Avšak to jisté není ještě vše, co zde požadujeme. Neboť kdyby například někdo přemýšlel o tom, zda správný způsob čtení jednoho místa v I. epistoletě k Timoteovi, kap. 3, verš 16, je „*ὁς*“ nebo „*θεός*“, nebo jakou dobu potřebuje paprsek světla, aby dospěl z Měsíce až do našeho oka, nebo zda má nějaká daná numerická rovnice reálné kořeny apod., nikdo by to ještě nenazval filozofováním. Jistě by tak ale učinil, kdyby někdo přemýšlel o *původu* Země či celého světa, nebo o posledním *důvodu* všech povinností a práv, nebo o *důsledcích*, které plynou z toho, že existuje bytost nadaná absolutní skutečností, nebo o *účincích*, jež by mělo za následek zrušení všech občanských svazků mezi lidmi atd. Co je společné všem těmto druhým příkladům na rozdíl od prvých? V tomto případě jde o přemýšlení o důvodech nebo příčinách, důsledcích nebo účincích, v prvním nikoli. Není snad právě v tom podstata filozofování? Je skutečně záleží jen na této okolnosti, se stává velmi pravděpodobné, když pozorujeme různorodá zkoumání, která provádí ve své vědě matematik. Neboť ačkoli všechna tato zkoumání mají velmi podobné předměty a zpravidla nejsou vůbec považována za filozofická zkoumání, ať už se při nich projeví sebevětší vynaložení ostrovtipu, přece jen, jakmile se toto zkoumání zaměří k pátrání po nějakém objektivním důvodu, když si například matematik položí otázku, ne *zda*, ale *proč* je přímka nejkratší ze všech čar spojujících

dva body, okamžitě prohlásíme, že začal *filozofovat*. A jako v tomto případě, zjistíme i ve všech ostatních, že určité zkoumání se pokládá za filozofické, jakmile se pokouší nalézt k daným důsledkům a účinkům odpovídající jim důvody a příčiny, nebo naopak k daným důvodům a příčinám důsledky a účinky, které z nich plynou. Lze to však také obrátit, tj. tvrdit, že každé zkoumání, které jednoznačný jazykový úzus řadí k filozofickým, je zkoumáním o důvodech a příčinách nebo o důsledcích a účincích? Já znám pouze následující dvojí případ zdánlivé výjimky: Vypočítávání *složek*, z nichž se skládá *pojem* daný v našem vědomí, a zjišťování *premis*, z nichž odvozujeme, aniž jsme si toho vědomi, nějaký *závěr*, se velmi často počítají k filozofickým zkoumáním, ačkoli zde nejde, jak se zdá, ani o důvody nebo příčiny, ani o důsledky nebo účinky. Avšak to se opravdu jen zdá. Pohlédneme-li na věc zblízka, jsou to přece jenom důvody či spíše *příčiny*, po kterých zde pátráme. Když se totiž snažíme zjistit složky, z nichž se skládá nějaký pojem daný v našem vědomí, co jiného hledáme než způsob, jakým se tento pojem v našem vědomí vytváří? A když dokazujeme, z jakých premis odvozujeme nějaký závěr — aniž bychom si toho byli vědomi — co jiného chceme ukázat, než jak v nás tento soud vzniká? V obou případech je tedy to, co hledáme, příčina nějakého jevu (v našem vědomí).

Někaké pátrání po důvodech nebo příčinách, důsledcích nebo účincích by podle toho podstatně patřilo ke každému filozofování a vyčerpávalo by také celý jeho pojem. Neboť co by podle původního významu toho slova snad ještě mohl někdo požadovat, totiž že to má být přemýšlení, k němuž

jsme přikročili a které konáme z *lásky k moudrosti* nebo aspoň z *lásky*, tzn. ze zvláštního počítka z tohoto přemýšlení, od toho jsme jistě již dávno upustili a nikoho nenapadne, aby upíral nějakému zkoumání název „*filozofické*“ jen proto, že bylo s velkou pravděpodobností vyvoláno nějakým zcela cizorodým zájmem, směřuje-li jen k zjištění určitých důvodů nebo příčin, důsledků nebo účinků.

Toto tedy je pojem, který spojuje jazykový úzus naší doby se slovem „*filozofování*“. Nazýváme tak každé přemýšlení zaměřené na souvislost důvodu a důsledku, příčiny a účinku, ať je jinak jeho předmětem cokoli, takže neexistuje žádná věda, v níž by nemohlo být podniknuto, a vůbec žádný předmět, který by nemohl být podroben filozofickému zkoumání. Neřekujeme jen o bohu a světu, duchu a přírodě, ctnosti a neřesti, právu a bezpráví, politických ústavách atd., ale můžeme filozofovat i o dějinách, přírodopisu, hudbě, tančícím či kuchařském umění. Tu se pak klade především otázka, máme-li nějaký vážný důvod, abychom tento význam, zavedený postupně jazykovým územ, opustili. Kdybyste nám mohli dokázat, že neexistují vůbec žádné věci, které se chovají jako důvod a důsledek nebo příčina a účinek, anebo kdybyste mohli aspoň dokázat, že my lidé nejsme schopni ani při sebeusilovnějším přemýšlení rozhodnout, kdy se určité věci nacházejí navzájem v nějakém takovém vztahu, pak by ovšem bylo *filozofování* v tomto tradičním významu pojmem, který by byl sotva hoden toho, aby byl označen zvláštním slovem, leda proto, abychom před ním byli varováni. Tak tomu však opravdu není, neboť existují (ve filozofii samé to může a musí být prokázáno a obhájeno obšírněji) v *říši pravd o sobě* věty, které se cho-

vají bez ohledu na způsob, jakým dosahujeme jejich poznání, jako *důvody*, a jiné, které se opět chovají jako jejich *důsledky*. A právě tak existují v *říši skutečnosti* věci, které jsou *příčinami*, a jiné, které jsou jejich *účinky*. Nám lidem je také dopřáno, ne vždy, avšak ve velmi mnoha případech, poznat s dostatečnou jistotou, zda se určité pravdy vztahují k sobě navzájem jako důvody a důsledky a určité události jako příčiny a účinky. Tak je například nepopíratelnou pravdou, že každému dobrovolnému překročení mravního zákona musí hrozit nějaký trest. A objektivní důvod, na němž tato pravda spočívá, lhotejně, jakým způsobem jsme dospěli k jejímu poznání, je v jiné pravdě, že totiž, hrozí-li přestupkům trest, jejich počet se zmenší. Právě tak je jisté, že v létě je tepleji než v zimě, a objektivní příčina tohoto jevu je bezpochyby v tom, že v letní roční době dopadají sluneční paprsky na naše kraje déle a ve větším úhlu. Komu by bylo ještě třeba dokazovat, že takové zkoumání důvodů a příčin, důsledků a účinků, pokud je vůbec možné, je také velmi příjemným zaměstnáním a přináší nám nejrůznější výhody a možnosti využití? Při troše uvažování se dále ukáže, že zkoumání důvodů a důsledků je tak úzce spřízněno se zkoumáním příčin a účinků, že si obě zaslouží být shrnuta pod jeden společný pojem. Neboť sotva kdo popře, že zkoumání *důvodů* je se zkoumáním *důsledků*, a právě tak zkoumání *příčin* se zkoumáním *účinků*, v nejtěsnější souvislosti, a že obě zkoumání se vyskytují téměř vždy společně. Prohlásíme-li něco za důvod nebo příčinu něčeho jiného, musíme být schopni odvodit toto jako důsledek nebo účinek z onoho. Avšak i mezi zkoumáním důvodů a důsledků z jedné a zkoumáním příčin a účinků z druhé

strany existuje nejtěsnější souvislost, jestliže jsou správné definice, které byly pro oba poslední pojmy stanoveny v *Bolzanově Vědosloví* (§§ 168, 201). Podle těchto definic se nazývá nějaký skutečný předmět jen proto a pak *příčinou* nějakého jiného předmětu, a tento opět *účinkem* onoho, když pravda, že tento poslední jest, se má k pravdě, že onen první jest, jako *důsledek* ke svému *důvodu* (dílicímu důvodu). Vyhledání příčin nebo účinků tedy předpokládá v podstatě vždy nejprve důkaz důvodů a důsledků. Avšak ani ten, kdo by s tím nesouhlasil, jistě nepopře úzkou souvislost jednak mezi důvody a příčinami, jednak mezi důsledky a účinky. Příbuznost těchto pojmů je totiž tak velká, že v běžném životě ani přesně nerozlišujeme mezi slovy „důvod“ a „příčina“, „důsledek“ a „účinek“ a často je zaměňujeme, jako by byla rovnocenná. Proti tomu tedy, abychom spojili na jedné straně vyhledávání důvodů k daným důsledkům a důsledků k daným důvodům, na druhé straně vyhledávání příčin k daným účinkům a účinků k daným příčinám jako čtvero k sobě náležejících zkoumání pod pojmem *filozofického zkoumání*, se nedá nic závažného namítnout. Co by tedy mělo být na tomto pojmu měněno, anebo proč by měl být jako neúčelný zavřzen?

Avšak důležitost tohoto pojmu se nám ukazuje ještě i z jiné strany. Jistě stojí u všech věd, zejména u těch, které mají nějaký důležitější předmět, za námahu zkusit, zda by se nám nepodařilo proniknout do objektivní souvislosti pravd, které tvoří jejich obsah, tzn. poznat pokud možno důvody, na kterých stojí, a způsob, jakým z nich vyplývají (což je něco zcela jiného než subjektivní *ujištění* o nich). I když každá učebnice nějaké vědy nemusí

dokazovat objektivní souvislost jejích pouček (neboť mnoho lidí nemá ani dost důvtipu, ani dost času, aby si pro to opatřili všechny potřebné předběžné vědomosti), přece jen smíme požadovat, aby každá důležitá věda byla aspoň *někde* zpracována tak, že pro každou její poučku je udán objektivní důvod — pokud jen byl dosud vůbec poznán. K tomu bude ale třeba každou z těchto pravd podrobit zkoumání, které dosavadní jazykový úzus nazývá *filozofickým*. Filozofovat se tedy musí o každé a v každé vědě. A tak vidíme, že význam tohoto slova, pojatý právě tak, jak to jazykový úzus postupně sám učinil, je pojem nanejvýš důležitý, který si zaslouží, abychom ho navždy podrželi.

Je ovšem pravda, že máme v naší řeči více slov, pomocí nichž můžeme vyjádřit téměř tentýž pojem, z čehož plyne, že by nemusel být právě ztracen, kdybychom pro něj nepodrželi slovo „*filozofování*“. Mohli bychom takové zpracování vědy, které by se podle uvedeného výkladu nazývalo *filozofickým*, nazvat též *přísně vědeckým*, *učebným* nebo také *spekulativním*. Avšak jen proto, že máme i jiná slova, jimiž můžeme vyjádřit přibližně totéž, není hned dovoleno odejmout určitěmu slovu význam, který v jazykovém úzu jednou mělo, ledaže bychom je potřebovali k označení nějakého dosud nepojmenovaného pojmu; o takový případ zde ale, jak vidíme, nejde. Kromě toho nejsou také tato jiná slova dost určitá nebo jich můžeme velmi účelně použít k označení jistých jiných pojmů. „*Přísně vědecké*“ je vlastně každé zpracování nějaké vědy, při němž jsou splněny i ty nejvyšší požadavky, které věda svým zpracovatelům ukládá. Tímto výrazem nepoukazujeme tedy zvlášť jen na požadavek, který spočívá v důkazu objektivní souvislosti všech jejích

pouček. „Učeným“ musíme ale nazývat každý výklad, který je upraven pro učence, například výklad, v němž je zahrnuto i to, co zatím nenašlo žádné praktické využití, nebo při němž jsou vedle autorova mínění uvedeny i všechny odchýlné názory jiných učenců včetně jejich důvodů i protidůvodů. Při takovém výkladu může být předneseno neobyčejně mnoho věcí, jež jsou vše jiné, jen ne filozofické ve výše uvedeném významu. „Spekulativním“ konečně nazýváme určité zkoumání (užíváme-li toto slova v jeho starším významu) jen tehdy, pracují-li výlučně s čistými pojmy, a ještě vhodněji, neočekáváme-li od něho žádnou praktickou aplikaci a vůbec žádný jiný užitek kromě cvičení myslí. Ani jedno, ani druhé se však nemusí vyskytovat ve zkoumání, jež jsme výše nazvali filozofickým. To se může týkat i nějakého empirického předmětu a neztrácí ani v nejmenším svůj filozofický charakter, má-li praktický význam a umožňuje rozmanité praktické využití. Zcela zvláštní význam přikládají slovu „spekulativní“ „moderní mudrci“. Aniž bychom se zde v nejmenším pouštěli do posuzování ceny, kterou má mít tzv. spekulativní metoda těchto filozofů, poznamenáváme jen, že ji vychvalují jako jedinou pravou a dokonalou metodu, která musí být uplatňována ve filozofii, a zároveň — jistě naprosto správně — tvrdí, že tuto metodu z nich zatím poznali a užili jen málokterí, a i ti jen velmi nedostatečně. Právě z toho však plyne, že by bylo nejen nejvýš nespravedlivé, ale vskutku paradoxní, kdybychom prohlásili, že filozofickou metodou nechtíme opravdu rozumět nic jiného než metodu spekulativní. Protože však naši spekulativní filozofové jsou tak laskaví, že dopouštějí, aby byli vedle nich považováni i někteří jiní myslící lidé, tedy

myslitélé, kteří nepostupují spekulativně, za filozofy, tj. za lidi, kteří *filozofují*, a protože v opačném případě by jim ani nemohli předhazovat, že nefilozofují *správným* způsobem, protože taková výtka předpokládá, že v každém případě filozofovali, je zřejmé, že *filozofovat* vůbec musí být co do svého zvláštního pojmu něco jiného než *spekulovat*; jako mluvit vůbec je něco jiného než mluvit gramaticky správně. A tak se i nadále musíme ptát, co znamená filozofování vůbec, a z toho, co nám nejnovější mudrci na své spekulativní metodě vychvalují, samo o sobě ještě neplyne, že bychom se museli zříci výše uvedené definice tohoto pojmu jako hodné odmítnutí — právě tak, jako nemusí být zavržena definice mluvení jako vyjadřování myšlenek pomocí znaků jen proto, že se nehodí výlučně jen na mluvení gramaticky správně.

At nám čtenáři nezaszkvají, že bezprostředně po této úvaze o pojmu filozofování nepřejdeme k pojmu *filozofie* samé, ale vsuneme sem ještě jedno zkoumání, totiž úvahu o pojmech, které dosavadní jazykový úzus spojuje s pojmenováními „*filozof*“ nebo „*mudrc*“, a to pouze proto, že také významy těchto slov jsou značně určitější než význam slova „*filozofie*“. Máme-li o někom říci, že je filozof nebo mudrc, požadujeme podle dosavadního zvyku mnohem víc, než aby filozofoval *občas* a jen o předmětech *určitého* druhu. Požadujeme, aby své filozofické přemýšlení zaměřil na *všechny* předměty, které mají pro nás lidi vyšší význam, přímějším na všechny, jejichž filozofické zkoumání může poskytnout člověku samému nějaký *mravní* prospěch, zejména tedy na boha, lidskou přirozenost, naše povinnosti atd. Ano, jestliže chceme tato *čestná jména* (neboť jako taková pro nás stále ještě platí)

někomu příznat, a to nikoli žertem, ale v jejich nejvlastnějším a nejuplnějším smyslu, pak na něm požadujeme ještě něco mnohem vyššího. Chceme, aby se plod jeho filozofování projevoval v jeho životě. Kdo si přeje, abychom ho nazývali *filozofem*, mudrcem v nejušlechtlejším smyslu toho slova, jistě má být *moudrý*, a tedy moudře a ctnostně žít. Žádná z těch pravd, s jejichž pomocí můžeme my lidé podporovat svou ctnost a jí podmiňenou vnitřní blaženost, nesmí být filozofovi neznáma. A nejenže je musí znát, ale musí být těmito pravdami tak hluboce proniknut, že je ze všech jeho konání, z celého jeho způsobu života patrné, že si skutečně myslí to, co učí. Toto, pravím, požaduje jazykový úzus, jenž byl zaveden hned vynálezcem slova „*filozof*“ a jenž se od té doby mezi námi udržel až do dneška. Na důkaz správnosti odvolávám se jen k těmto rčením: Tento muž nese neštěstí jako pravý filozof. Nebo: Chová se tak, že není hoden jména „*filozof*“; hanobí toto jméno, je to pseudofilozof, atd.

Že máme i zde zůstat u toho, co zavedl jazykový úzus, proti tomu se stěží mohou ozvat nějaké námitky. Bylo by to nejen neúčelné, ale i zvrácené a škodlivé, kdybychom chtěli na tomto pojmu něco měnit, zejména vzdávat se určení, že pravý filozof musí být vždy také moudrý a dobrý člověk. Je velmi důležité, abychom s *čestnými jmény* příliš neplýtvali, a hlavně, abychom je, pokud jen je to možné, upřeli všem těm, jimž se nedostává mravnosti a s ní oné přednosti, která jediná si může činit nárok na skutečnou úctu. Spokojme se proto s tím, přikneme-li tomu, kdo se vyznačuje mnoha pracně získanými znalostmi, jméno *učence*, neboť je to jméno, které mu ani *nemůžeme* upřít, ať si jinak zaslouží

sebe méně úcty. Prokazuje-li navíc obratnost a šťastnou ruku ve vyhledávání důvodů a příčin k daným důsledkům a účinkům a naopak, potom mu ovšem musíme příznat i *filozofický talent*, tj. připustit, že si zaslouží být označen za *filozofickou hlavu*. Při tom však ať zůstane, mnohem úctyhodnější titul *mudrce* či *filozofa* mu nedávejme, pokud je prokázáno, že se přece jen, přes své vynikající myšlenkové schopnosti, nepozvedl k poznání, z něhož prýští mravnost; v každém případě pak, nedokázal-li dát tomuto poznání sílu a životnost, jež jsou nezbytné, má-li ovládnout vůli; konečně je-li nepopíratelné, že neproblédl pozlátka falešné cti, že v jeho srdci neza kořenila upřímná láska k pravdě, že se snížil k prostředkům lži a klamu, aby systému, který vymyslel, získal v učení světě platnost, anebo mu ji ještě na nějaký čas udržel, a jiné názory, které jsou s ním v rozporu, potlačoval atd. Nebojme se, že by pak museli být mnozí lidé, kteří již dávno dosáhli mezi mudrci občanského práva, tohoto práva zbaveni. Ještě méně se obávejme, že bychom museli postupovat tvrdě a nevděčně proti mužům, kteří si, i když se snad vyznačují právě jmenovanými nebo podobnými slabostmi, přece jen svými objevy získali velké a trvalé zásluhy o lidstvo. Předně má být podle našeho návrhu odňata čest patřit k filozofům v nejušlechtlejším smyslu toho slova jen tomu, o kom se nejen domníváme, ale o kom jsme zjistili na základě až příliš jednoznačných zkoušek, že to byl přes všechno své vědění jen pošetilý a bezcenný člověk. Navíc je také téměř jisté, že skutečné a důležité pokroky v oblasti věd, či dokonce filozofie, mohou být vykonány pouze osobami, které se vyznačují opravdu úctyhodným charakterem. Konečně, jednáme snad tvrdě nebo nevděčně, když

neprokazujeme čest tomu, kdo nepřispěl k rozmnožení našich vědomostí proto, aby nám prospěl, ale pouze proto, aby své jméno učinil nesmrtelným? Ba, kdo byl kvůli takovému bídnému účelu dokonce ochoten brzdit pokrok ve vědění, místo aby jej urychloval?

Avšak dost a možná, že již příliš mnoho o tom! Pojem slova „*filozofie*“, pokud má označovat vědu, není sice, jak jsme sami přiznali, dosavadním užíváním vymezen tak přesně jako významy slov „*filozofovat*“ a „*filozof*“, nicméně každý znalec připustí, že následujících pět věd: *logika*, *metafyzika*, *etika*, *právní věda a státověda*, bylo hned od doby svého vzniku téměř všeobecně považováno za právě tolik odvětví filozofie. Již ne tak obecně byla považována za integrující složku filozofie *estetika*, neboť někteří se na ni dívali jen jako na vědu, v níž se dá hodně filozofovat. Něco podobného platí, jen ještě ve větší míře, o *filozofii náboženství*, o filozofické (racionální) *fyzice*, o tzv. *filozofii matematiky* a o *filozofii dějin*. Naproti tomu *nauka o životní moudrosti* (Klugheitslehre), *psychologie*, *antropologie* a jiné podobné vědy byly vždy považovány pouze za rozvedení jednotlivých oddílů, obsažených již v pěti jmenovaných vědách. Jestliže tedy zkoumáme, co je na těchto pěti vědách tak zvláštního, že mohly být spojeny v jeden jediný celek pod jménem filozofie, a jestliže dokážeme na základě takto nalezeného pojmu vysvětlit, proč byly ostatní vědy uvedeny do právě zmíněného vztahu k filozofii, budeme jistě moci předpokládat, že jsme se příliš nevdálili od pojmu, který s tímto jménem spojuje obecný jazykový úzus, aniž je si toho jasně vědom.

Pravím nyní: každá z uvedených pěti věd pojednává o předmětech tak důležitých, že každý

člověk, který jen má dost času a duševních schopností, aby se vůbec pustil do filozofických úvah, se s nimi musí seznámit již z pouhého mravního důvodu, *totiž proto, aby se sám stával stále moudřejším a lepším*. Kdo jen má dost času a duševních schopností k filozofickým úvahám, tomu musí — již kvůli jeho vlastnímu mravnímu zdokonalení — stát za námahu seznámit se s *logikou*, tj. s vědou, která chce, aby si zřetelně uvědomil pravidla myšlení zaměřeného na odhalování pravdy. Neboť znalostí těchto pravidel, znalostí pronikající až k jejich poslednímu důvodu, tedy (podle naší definice) jejich *filozofickým* poznáním si může dělat naději, že bude ve svém přemýšlení postupovat úspěšněji, bezpečněji se vyhýbat klamům smyslovosti, a tak získávat více moudrosti a ctnosti. Z mravních důvodů tedy, proto, aby pokročil v mravní dokonalosti, může a má člověk studovat filozofickou logiku.

Z téhož důvodu je jistě pro každého nadanějšího člověka mimořádně důležité, aby poznal vše to, co přednáší *metafyzika*. Neboť aniž dbáme na definice této vědy, jež se navzájem rozcházejí neméně než definice filozofie samé, každý ví, že metafyzika nás poučuje o bohu, světu, duši, její nesmrtelnosti, existenci jiných duchů, zkrátka *o všem skutečném, pokud může být pochopeno pomocí pouhých pojmů*. A neměl by snad každý, kdo má dostatek talentu, považovat za hodno námahy, aby si nejen osvojl historicky výsledky této vědy, ale aby je poznal i na základě důvodů, na nichž spočívají, tj. *filozoficky*? Jen tak dospěje k co možná nejpevnějšímu přesvědčení o těchto pravdách, a jistě není třeba teprve dokazovat, že naše mravnost neobyčejně mnoho získá, bude-li naše víra v boha a trvání naší

osobnosti po smrti pevnější a neotřesitelnější. Rozvažování o posledním důvodu vší povinnosti, o objektivní souvislosti, která panuje mezi našimi povinnostmi a závazky, o niterné podstatě každé povinnosti a o prostředcích k jejímu dosažení bude považovat každý dobře smýšlející člověk za to nejúčtější, čím se vůbec může zaměstnávat. Studiu *etiky*, a sice *filozofické etiky*, se tedy nemůže na žádný způsob vyhnout nikdo, kdo se chce vůbec věnovat nějakému filozofickému studiu. My však nemůžeme pochopit ani všechny své *povinnosti*, jestliže jsme často a hluboce nepřemýšleli jak o svých *právech*, tak o právech druhých lidí, neboť každému právu odpovídají určité povinnosti, a to nejen toho, jemuž právo náleží, ale ostatních lidí, kteří je mají zachovávat. Moudrý a dobře smýšlející člověk neopomene proto zkoumání posledního důvodu, na němž spočívají všechna lidská práva, jejich konkrétní povahy a jak se navzájem omezují, zkrátka studium *filozofické právní vědy*. Konečně nemá také žádný člověk, který má to štěstí, že je obdařen více než jen běžnými duševními schopnostmi a příležitostmi k jejich rozvíjení, ponechat nedotčenou otázku, pomocí jakých opatření provedených v občanské společnosti by mohl být celý lidský rod postupně pozvednut k vyššímu stupni moudrosti, ctnosti a blaženosti. Neboť jenom kdyby měl každý z nás správné názory na tento mimořádně důležitý předmět, bůhví, že by se nám pak častěji, než si myslíme, naskytla příležitost přispět k tomu, aby se ono moudřejší zřízení konečně uskutečnilo. Také *filozofickou státovědu* nebude tedy považovat žádný moudrý a dobře smýšlející člověk za předmět, který se ho nijak netýká. Ze tedy jsou logika, metafyzika, etika, právní věda a státověda vesměs vědy,

kteří nesmí zanedbat nikdo, kdo má dost duševních schopností a volného času k filozofickému přemýšlení, nechce-li zanedbat své vlastní zdokonalení, je tak mimo jakoukoli pochybnost. Nebylo by tedy těžké pochopit, proč bylo těchto pět věd pojato do oblasti filozofie, kdybychom jen směli předpokládat, že jsme si vytvořili — lhostejno, zda s jasným vědomím nebo ne — takový pojem filozofie, podle kterého má zahrnovat vše, co si musí v zájmu svého mravního zdokonalení zvolit za předmět svého bádání každý, kdo jen má talent a volný čas k filozofickým zkoumáním. A není již samo o sobě velmi pravděpodobné, že slovu *filozofie* podkládáme — jestliže jím chceme označit určitou vědu — právě naznačený pojem? Filozofie, má-li to být jméno vědy, musí přece označovat tu vědu, kterou se musí zaměstnávat *filozof*, a ne snad jen jako konkrétní jednotlivec pro své zvláštní vlastnosti, ale každý filozof, a sice z pojmu sama. Existuje ovšem velmi mnoho jiných zkoumání, do nichž se může jednotlivec pustit z nějakého velmi rozumného důvodu, avšak co musí každý a již kvůli svému jménu učinit předmětem svých úvah, bude jen to, co musí podniknout *z lásky k moudrosti*, aby se sám stával stále moudřejším a lepším.

Vysvětluje nám však tento pojem také, proč si lidé představovali vztah filozofie ke všem ostatním vědám, v nichž se uplatňuje filozofické přemýšlení, právě tak, jak to činili? Že se dívali na *nauku o životní moudrosti*, *psychologii*, *antropologii* a jiné podobné vědy jako na pouhá rozvedení, a to jednou etiky, jindy metafyziky, jindy opět nějakého jiného odvětví filozofie, to je docela v pořádku. *Nauka o životní moudrosti*, ta totiž, která si jediné zaslouží, aby byla zachována a vyučována jako věda, je

nesporně jen částí mravouky. A právě tak je *psychologie*, přinejmenším racionální psychologie, zcela obsažena v metafyzice. Pokud však jde o *antropologii*, tu budou ti, kteří ji považují za empirickou vědu, avšak na metafyzice požadují, aby nastavěla na zkušenosti, naklonění pokládat ji za *zvláštní* odvětví filozofie. Avšak ať učiníme jedno nebo druhé, nebo půjdeme (s některými filozofy) až tak daleko, že antropologii prohlásíme za jediný obsah veškeré filozofie, ba lidského vědění vůbec, pak dokonce i při tomto přehnaném stanovisku se ukazuje, že si lidé pod filozofii představují vědu, která je má seznamovat s tím, co pro sebe musejí považovat za nejdůležitější, co potřebují vědět k svému mravnímu zdokonalování, totiž s jejich *vlastní přirozeností*, a která jim tak umožňuje realizovat *γυωβή* *σεαυτῶν*. Jestliže se naproti tomu k systému filozofie nepočítají jako integrální části ani *filozofická* (racionální) fyzika, ani filozofie *matematiky*, ba ani filozofie *dějín*, pak to vysvětluje již náš předpoklad. Neboť je zřejmé, že žádná z těchto věd nemá těsnější vztah k účelu našeho zmoudření a polepšení a že zvláště filozofie *matematiky*, která chce pouze vyhledávat objektivní důvod toho, co již s nejvyšší možnou jistotou a názorností známe, nám neposkytuje téměř žádný jiný užitek kromě toho, jenž spočívá v myšlenkovém cviku. Důležitější by se nám ovšem mohla stát filozofie *dějín*, kdyby se jejím zpracovatelům podařilo pozvednout k jasnému ná-zoru stopy božského řízení v osudech našeho rodu, aniž by přítom i jen v nejmenším zkreslili skutečný běh událostí. Za tím účelem však bylo až dosud vykonáno tak málo, že se není právě čemu divit, jestliže se studium tak rozvleklé vědy v celém jejím rozsahu neukládá za povinnost každému, kdo má

filozofický talent, tzn. že filozofie dějin nebyla prohlášena za podstatný článek v systému filozofie. Více zaráží, že je *estetika*, věda, která může ještě méně než filozofie dějin přispět k tomu, abychom se stali moudřejšími a lepšími, v poslední době z více stran vydávána za podstatnou součást filozofického systému. Avšak ani tento jev není nevy-světlitelný. Záliba v trojicích (trichotomii) má nepochybně největší podíl na tom, že se v naší vlastní přirozenosti předpokládají tři podstatně odlišné síly, totiž síla *myšlení*, síla *vůle* a konečně také síla *citu* či *pocitování*. Protože jsme se v systému filozofie setkali s vědou, která zkoumá zákony *myšlení* (logikou), a s vědou, která uděluje zákony *vůli* (etika spolu s právní vědou a státovědou atd.), zdálo se nám, že by systém nebyl zcela dokonalý, kdyby neexistovala také věda, která popisuje, podle jakých zákonů *pocitujeme* či *cítíme*. Tuto úlohu se zdála splňovat *estetika*. A čeho bylo potřeba víc, aby byla ihned i ona prohlášena za podstatnou složku filozofie? A což teprve ti, kteří jsou s *Herbartem* přesvědčeni, že estetika neobsahuje pouze pojmy krásného, vznešeného a jiné podobné pojmy, jež v ní byly dosud zkoumány, ale i pojmy mravně *dobrého* a právně *správného*, a že zahrnuje tedy vše, co se dosud vykládalo jen v etice a právní vědě? Jestliže se tedy při takových názorech požadovalo, aby byla i estetika považována za doplňující součást filozofie, neznamenalo to žádnou odchylku od pojmu, který jsme prohlásili za skutečný význam obecného jazykového úzu.

A tak zbývá již jen jedno, pochopit onen zvláštní postoj, se kterým se dosud setkávala tzv. *filozofie náboženství*. Filozofie náboženství nebo (jak ji nazývají snad případněji jiní) *filozofická náboženská*

věda je, pokud pod tím rozumíme filozoficky zpracovanou vědu o nejdokonalejším náboženství, přece sama o sobě v podstatě důležitější než každá z pěti filozofických disciplín, o nichž jsme se zmínili. Neboť dvě nejdůležitější, etiku a právní vědu (jež je v etice vlastně již obsažena), do sebe náboženská věda, pokud je přednášena v celém rozsahu, beze zbytku pojímá. Z metafyziky si rovněž vypůjčuje vše, co má nějaký vliv na naši mravnost, tj. nauku o bohu, o nesmrtnosti duše atd. K tomu všemu však ještě připojuje všechna poučení, která uznal bůh za dobré poskytnout nám lidem cestou zvláštního zjevení. Je tedy otázka, proč nepovažujeme náboženskou vědu (v přijatém zde významu) za součást filozofie, a to součást nejvznešenější ze všech. Že to neděláme, vyjma v jedné teprve počínající škole, je zřejmé. A tak je třeba se ptát, zda se dá tento jev vysvětlit, aniž bychom přistoupili na to, že si lidé budou pod filozofii představovat něco podstatně jiného, než co jsme zde předpokládali. Vlastně je to jen ta část náboženských pravd, které máme přijmout na základě pouhého svědectví božstva, o nich lze říci, že byly až dosud z oblasti filozofie téměř všeobecně vylučovány. A proč se tak dělo, lze pochopit dost snadno z toho, že se lidé domnívali, že u těchto pravd tak jako tak není možno uvést žádné objektivní důvody a že tedy nemohou být vůbec předmětem přísně filozofického výkladu. Neboť pokud jde o náboženské věty, u kterých bylo možné ukázat i *proč*, nebo u nichž si lidé možnost ukázat toto *proč* i jen namlouvali, zjišťujeme, že naši mudrci se na ně skutečně také dívali a zacházeli s nimi jako s větami patřícími do jejich vědy. Koho tu nenapadne například učení o trojí božské osobě, které jak v dřívější, tak v nejnovější době

věleovali filozofové, kteří byli přesvědčeni, že je dokážou odvodit z rozumových důvodů, do filozofického systému? Podle toho není tedy třeba, máme-li pochopit jev, o kterém je tu řeč, abychom upozorňovali ještě na jiné vysvětlující důvody, které ostatně máme na dosah ruky. Je to *duch nevíry*, co zde mám na mysli, duch nevíry, který většinou vůbec nechtěl uznat skutečnost božského zjevení, a vše, co vyvozujeme z tohoto pramene, považoval za nezaručené, odporující si a v každém případě neužitečné nauky. Kolik jen je i za našich dnů učenců v Německu i mimo ně, kteří považují zjevení za něco naprosto nemožného anebo nechtějí vůbec připustit, že by mohlo obsahovat nějaké nauky, jejichž pravdivost nejsme schopni poznat i bez něho, na základě pouhých rozumových důvodů. Jak by mohli být mužové, kteří takto smýšlejí, nakloněni pojmut do svého filozofického systému jako poučku něco, co vůbec nepokládají za pravdu? Teprve v poslední době a jen v Německu se smýšlení filozofů o křesťanství poněkud (podle našeho mínění nikoli právě na základě zcela jasného pochopení povahy věci) změnilo. Avšak pokud jich je tak málo, mohli by změnit náhle význam slova, jež je užíváno v celém vzdělaném světě, kdyby se ukázalo, že jeho změna je nutná? Nikoli tedy proto, že se právě nyní několika moderním filozofům zlíbilo pojmut zjevení do obsahu filozofie nebo je dokonce ztotožňovat, ale proto, že se dá vyloučení zjevení z obsahu filozofie právě uvedeným způsobem vysvětlit, smíme usuzovat, že význam, který má slovo filozofie podle běžného jazykového úzu, se v podstatě neliší od toho, který předpokládáme, totiž že filozofie je souhrnem všech pravd, v jejichž poslední důvody se snažíme bádáním proniknout,

abychom se tak stávali moudřejšími a lepšími. Zkoumejme nyní beze vší předpojatosti, zda by i zde nebylo nejlépe zůstat pouze při tom, co se vytvořilo poznáním bez přímého dohovoru a zřetelného vědomí důvodů, takřka samo od sebe tím, že se k použití jednoho přidružilo použití druhého, k tomuto opět použití třetího atd.? Tolik je zřejmé hned na první pohled, že mezi významy slov „filozofovat“, „filozof“ a „filozofie“ panuje, jestliže je ponecháme tak, jak se samy postupně vytvořily, velmi účelná shoda. *Filozofujeme*, kdykoli přemýšlíme o objektivní souvislosti mezi pravdami o sobě nebo také mezi věcmi, které nám poskytuje skutečnost; pěstujeme *filozofii*, kdykoli své filozofické přemýšlení rozšiřujeme na takové předměty, jejichž zkoumáním máme naději stát se moudřejšími a lepšími. A za sloužíme si konečně jméno *filozofů* v nejušlechtlejším smyslu toho slova, jestliže nás poznání, k němuž nás naše filozofie přivedla, skutečně učinilo moudřejšími a dobrymi. [Nepopíratelné je také, že věda, kterou na základě této definice nazýváme filozofií, si v nejvyšší míře zaslouží, aby mezi námi neustále existovala a byla pěstována nejznamenitějšími hlavami, i když ji nemůžeme vydávat za *jeđinou* vědu, jež je hodna naší péče. Neboť i když je pravda, že vše, co podniká rozumný a dobře smýšlející člověk, tím spíš, když to vyžaduje tolik času a úsilí jako studium nějaké zvláštní vědy, musí být započato a vykonáváno z nějakého mravního důvodu, přece jen není nutné, abychom každou práci podnikali bezprostředně z toho důvodu, abychom se tak stali moudřejšími a lepšími. Často mohou poskytnout dostatečný důvod k ospravedlnění času a námahy, které na zpracování nějaké vědy vynaložíme, i zcela jiné okolnosti, například pro-

spěch, který to slibuje přinést i velmi zprostředkovaným způsobem obecnému blahu. Zůstává tedy podle této definice při tom, že existuje ještě mnoho jiných, dokonce i *filozofických* věd, které jsou hodny naší péle, i když je zrovna nepočítáme k *filozofii samé*. A je taky správné, aby to tak zůstalo, neboť k čemu by nám bylo splynutí všeho vědění a všech věd, jak si někteří přejí, v jednu jedinou, které udělili jméno *vševědy* nebo také *filozofie*? K čemu, když je přece jisté, že žádný člověk si nedokáže osvojit všechny vědy — nyní jednotlivé větve jen jedné jediné vědy — v celém jejich rozsahu?

Zdánlivě větším právem by bylo možné říci, že pojem filozofie má být vymezen spíše ještě *úžeji*, než činí běžná řeč, když z nedostatku zřetelného rozlišení mezi čistými *pojmovými* a jinými (totiž *empirickými*) *pravdami* shrnuje obojí v obsah filozofie, ač se zdá vhodnější omezit oblast této vědy výlučně jen na čisté pojmové pravdy. Někteří by snad dokonce chtěli, aby čistými pojmovými pravdami byly nejen *poučky*, které filozof ve své vědě vytyčuje, ale aby to nutné platilo i o všech těch větách, kterých užívá k jejich důkazu, že tedy nemá být *zkušenosťi* přiznán žádný jiný vliv na utváření systému filozofie než nejdříve ten, že nás při volbě předmětů, k nimž se obrací naše zkoumání, vede podobným způsobem, jako se občas nechává i matematik při svých úvahách vést ohledem na aplikaci, které se jim dostává v životě. Že pak v *jedné* části filozofie, právě v té, kterou považujeme všeobecně za nejdůležitější nebo aspoň nejpozoruhodnější, totiž v metafyzice, je omezení na pouhé pojmové pravdy na místě, připouštím i já. V metafyzice, i za předpokladu, že bychom v nouzi

dovolili odvolávat se u nějakého zvláštního důkazu na zkušenost (tento důkaz by pak byl pouhým subjektivním ujištěním, nikoli objektivním zdůvodněním dokazované pravdy), mají být věty samy, které vytyčujeme jako její poučky, důsledně jen čisté pojmové věty. Neboť tato věda (pro níž bylo navrženo ne zcela nevhodné pojmenování *nauka o podstatách*) má jednat o skutečném, nikoli však o všem skutečném, protože pak bychom museli pojmovit do jejího naukového systému i celou přírodovědu a přírodopis, astronomii, dějepis atd. Máme-li tedy získat účelné omezení, musíme trvat na podmiňce, že se zde má jednat jen o takovém skutečném a že nás má poučovat jen o těch jeho vlastnostech, které si lze představit pomocí čistých pojmů. Tak nebude rozsah této vědy ani příliš zúžen, ani příliš rozšířen. Na jedné straně máme dostatečnou příležitost probrat nauku o bohu, vesmíru, jeho jednoduchých substancích, o rozdílu mezi hmotnými a duchovními bytostmi, o mechanických, chemických a organických změnách a ještě mnohých jiných věcech, jež se postupně naučíme vyvozovat z čistých pojmů, a přitom ponecháme na druhé straně i každé výše jmenované zkušenostní vědě nějaký zvláštní obsah. Neboť že například nebeské těleso, které my lidé obýváme, plodí právě nyní a na tomto místě ty a ty organismy apod., to jsou zřejmě věty, které obsahují nějaký názor a nemohou tedy být vydávány za poučky metafyziky, nemá-li být zrušena její výše zmíněná definice. Avšak to, co zde požaduji, žádal vzhledem k této vědě vždy již jazykový úzus, a to s takovou určitostí, jaká byla bez zcela zřetelného pochopení rozdílu mezi pojmy a názory vůbec možná. Neboť vždy se požadovalo, že metafyzika nemá být zkušenostní vědou, a jaký jiný

smysl měl tento požadavek, než že v této vědě mají být vytyčovány — ne-li v důkazech, pak aspoň v poučkách — jen čisté pojmové věty? Pokud pak jde o zbývající části filozofie, tj. logiku, etiku, právní vědu a státovědu, i náboženskou vědu, jež by k nim měla být v budoucnu přirazena, museli bychom si skutečně dělat velké násilí a nepříznivě ovlivnit použitelnost těchto věd, kdybychom si v některé z nich ukládali za povinnost zcela abstrahovat od všeho, čemu nás učí zkušenost. Neboť například že jsme my lidé ve svém myšlení vázání známými zákony asociace idejí, že máme zčásti temné, zčásti jasné představy, že k zřetelnému myšlení potřebujeme nutně řeč, že máme potřeby určitého druhu, že můžeme mít, osvojovat si i odkládat žádosti, vášně, návyky, že si můžeme přivodit nemírnosti v ukojování svých žádostí tolik různých utrpení a zel, kolik různých prostředků nám poskytují k zvýšení naší blaženosti společenské svazky atd., — to vše jsou věci, které známe ze zkušenosti, zčásti dokonce věci, které lze vyjádřit jen pomocí empirických představ. A k čemu by byla etika, státověda, a i jen logika, kdyby nesměly brát ohled na všechny tyto okolnosti? I v tomto bodě bude tedy nejlépe zůstat u toho, co dosavadní zvyk poznenáhla zavedl, tj. nikoli do pojmu filozofie samé, ale jen do pojmu jedné jí podřízené vědy, metafyziky, pojmovit požadavek, že má být prosta zkušenostních pravd.

Po všem tom, co bylo řečeno, jsem přesvědčen, že nejpřípadnější odpověď na otázku, která je v nadpise tohoto článku, by mohla znít takto: *Filozofie je věda o objektivní souvislosti všech těch pravd, k jejichž posledním důvodům se snažíme podle možnosti proniknout, abychom se tak stávali moudřejšími a*

lepšími. — Kdo se pak s touto definicí nespokojí (a víme předem, že se velmi mnohým nebude líbit, ba že ji shledají směšnou), ten by měl učinit jedno z dvojího: buď by měl dokázat, že jsme zde neudali správně pojem, který spojuje se slovem „filozofie“ obecný jazykový úzus, nebo by měl dokázat, že tento pojem není neúčelnější, a seznámit nás s nějakým lepším, uslechtilějším a vzněšenějším. Ať by učinil to nebo ono, jestliže by to jen učinil srozumitelným způsobem, přijali bychom to se srdečnou a radostnou účastí.

AUTOREFERÁT O VĚDOSLOVÍ

Zda a v jaké míře si toto dílo (Dr. B. Bolzanos Wissenschaftslehre. Versuch einer ausführlichen und grösstenteils neuen Darstellung der Logik mit steter Rücksicht auf deren bisherige Bearbeiter. Herausgegeben von mehreren seiner Freunde. Sulzbach 1837) zaslouží, aby se stalo předmětem všeobecné pozornosti učenců doma i v zahraničí, nemůžeme ukázat lépe, než když naznačíme — při omezeném rozsahu tohoto listu ovšem jen velmi neúplně — jeho obsah. Je to, jak praví titul, vědosloví, to znamená (podle autorovy definice), že učí, jak máme postupovat při rozkladu celé oblasti pravd v jednotlivé vědy a při výkladu těchto věd ve zvláštních učebnicích. Zda takové vědě náleží jméno *logika*, nechceme-li se příliš vzdálit od pojmu, který s tímto slovem